Եւ դարձեալ[16] «ՌԻԸ · 1579 · Բրգութենց Յովհաննէս գանձասաց րաբունին ծաղկի ի վանս Եղիչէի» :

Թէ Բրգութենց յօրինած է Գանձեր եւ Մեղեդիներ, կը վկայէ Սիմէոն Ապարանեցի, երբ կը գրէ ·

Գանձ, մեղեդի երգ սրբասաց,
Զհոգեւորն պըտուղ շըրթանց,
Գրով թողեալ աշակերտաց :

Իր Գանձերէն եւ Մեղեդի-Տաղերէն ծանօթ են ինձ հետեւեալները միայն.

1 · Գանձ Գետարգել սուրբ Նշանին[17], ի Բըրգութենց Յովհաննէս վարդապետէ Ոստանցւոյ :

Կափայ Գանձին

Յիսուս Աստուած, Տէր միակի,
Որ արարիչ ես բընաւի,
Վերելեկաւըդ քո խաչի,
Անմահ Քրիստոս Տէր կենդանի,
Նըշանաւըդ հըրաշալի,
Ի քառաթեւ սուր երկայրի,
Սուրբ Գետարգել խաչ պանծալի,
Էն Աստըւած ի քեզ բազմի :

Յարմարական դըրուատ բանական,
Քեզ երգեսցուք հայր անըղընական...
վ · Եւ յարմարող գանձիս թերական,
Ըզբըրգութենց րաբունին տարտամ :

Տունք՝ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ :
ՁԵՌԱԳԻՐ՝ էջմ · 2672, թղ · 404բ (1607) :

2 · Տաղ Գետարգել սուրբ Նշանին ի Յովհաննէս Բրգուտենց վարդապետէ :

Յորժամ եկեալ մեծ թագուհին
Յերուսաղէմ սուրբ քաղաքին...

ՁԵՌԱԳԻՐ՝ էջմ · 2672, թղ · 406բ (1607) :

Հ · Ն · ԱԿԻՆԵԱՆ

ՄԱՀԻՃ, ՄԱՀՃԱԿ, ՄԱՐՃԱԿ ԵՒ ՄԱՐՀՃԱԿ

Ստոյն Կալլիսթենէսի Աղեքսանդրու վարուց պատմութեան մէջ ունինք տեղիքս «Նեկտանեբոս... արարեալ Մարկճակս մոմեայ դնէր ի վերայ ստեղծմանն Ոլոմպիադայ» (էջ 6, տպ · Վենետիկի 1842) : Ընդգծեալ բառս երեք օր · մահճակս, մի օր · մարճակս · միւս եւս (օր ·) ի լուս · մաճաբակս» կը կարդան : Մարկճակ ընթերցուածն ունին նաեւ Վիեննայի Թ · 947 եւ էջմ · 1664 : Այս տեղիքը Վալերիոս իր լատին թարգմանութեան մէջ տուած է այսպէս · lectulum ei fabricatur (Հմմտ · Տաշեան, Ուսումնասիրութիւն Ստոյն Կալլիսթենէսի վարուց Աղեքսանդրի, էջ 216) · ուստի իմաստն է «Մահիճ փոքր», կամ Մահճակ, ինչպէս կը կարդան երեք օրինակք :

Այս իմաստը կ՚ընծայէ նաեւ Մարճակ, որուն գոյութեան հին հայ բառամթերքին մէջ՝ կը վկայէ Ոսկեբերանի Եփեսացւոց թղթին Մեկնութեան հայ թարգմանիչը, երբ կը գրէ · «Զկարիցե՞ս ի գետնի քուն լինել · դահոյս արծաթապատ մի առնիցես, այլ այնպիսի Մարճակս («օրինակ մի» կը կարդայ «Մահիճս») կազմեսջիր, որ ոչ ի ցոյց իցեն, այլ ի հանգիստ · մի փղոսկրեայ դահոյս, մի երկզապատ բազըրս» (էջ 816) :

Նաեւ Մարկճակ «սխալագիր բառը», ինչպէս կ՚անուանէ Աճառեան, Արմատական Բառագիրք, Դ ·, 920, բոլորովին խոտելի ընթերցուած մը չէ : Նկատի առնելով Մահճակ եւ Մարճակ ընթերցուածները պիտի առաջարկեմ ուղղել զայն եւ կարդալ Մարհճակ :

Կը ստանանք ասով Մահճակ, Մարճակ եւ Մարհճակ բառերը, որոնք իրենց կարգին Մահիճ բառին նուազականը կը ներկայանան, ուստի իբրեւ մահիճ-ակ = մահճակ, ծագած *մարհ-իճէն :

Այս չորս ձեւերու արմատն է մարհ, որ ապա րի անկմամբ եղած է մահ եւ հի անկմամբ մար (մարեմ) եւ մեռ (մեռանիմ, կիսամեռ) :

Այս երեւոյթը կը տեսնուի կարգ մը -րհ խմբի պատկանող բառերու մէջ ալ · զոր օրինակ ·

պարհ-եմ, պահ-եմ, պատ-պար-եմ ·
ճանապարհ, ճամպահ, ճամբար ·
խոնարհ, խոնար ·
պատգարհել, պատգահել ·
ահ, զարհ-ուրհիմ, արհ-աւիրք, արհ-ական ·
վիրհ, վիհ, վիրապ ·
Շապուրհ, Շապուհ, Sapor :

Մարհիճ բառին աղերսը մարհ = մահ բառին հետ պէտք է փնտռել ազգագրութեան մէջ :

Հաւանօրէն նոյն մարհ- արմատէն են նաեւ Մարագ, Մար-աճ (շտեմարան) :

Մահճակ նուազականաձեւը ունի իր օրինակը Տապճակ, սխոց, բառին մէջ, որ կ՚ենթադրէ *տապիճակ հնաձեւը, տապ արմատէն, որ կ՚երեւայ տապաստ, տապաճ(ակ) բառերու մէջ :

Հ · Ն · Ա ·

* * *

ԲԱՐԹԻՔԵԱՆ ՄԻՔԱՅԵԼ Յ ·, Դիցապաշտ Հելլադան կամ Հելլէն Դիք : Աթէնք, տպ · Ատրուշան, 1936, 8°, էջ ԻԱ + 274 · պատկերազարդ, Գին՝ 5 անգղ · շիլ · :

Հայ մատենագրութեան մէջ պակաս չեն յոյն դիցաբանութեան նուիրուած գրութիւններ, բայց Մ · Յ · Բարթիքեանի ներկայ գործը կը գերազանցէ իր նախորդները : Դիցապաշտ Հելլադան իր աստուածութիւններով կը ներկայանայ հատորիս մէջ · վերջաւորութեան կցուած Երկու Խօսքէն (էջ 273) կ՚իմանանք, որ երկրորդ հատոր մըն ալ պիտի յաջորդէ ասոր, ուր պիտի պատմուի գլխաւորաբար յոյն հերոսներու նկարագիրներուն եւ սխրագործութիւններու մասին :

Աթէնքի Համալսարանի Ուսուցչապետին՝ Ագամանդիոս Ագամանդիուի գնահատական Յառաջաբանը, յունարէն եւ հայերէն, կը բանայ հատորս : Հեղինակը Ներածութեան (էջ ԺԳ—ԻԲ) մէջ կը պարզէ ոգեւորուած շեշտով Հելլադայի բնութեան ներշնչումները՝ ի բնէ գեղարուեստասէր յոյն հոգւոյն համար · կը ստուերագծէ յոյն դիցաբանութեան ազդեցութիւնը յոյն ժողովուրդի եւ անոր փիլիսոփայութեան վրայ : Դարձեալ ընդհանուր գծերով կը շօշափէ հայ եւ յոյն մշակութային մերձեցման եզրները պատմութեան ընթացքին, յետոյ կը շարէ օգտագործած աղբիւրները՝ յունարէն, անգլիերէն, ֆրանսերէն եւ հայերէն : Հեղինակը առթապէս կ՚անդրադառնայ գործքիս ընթացքին՝ հայ եւ յոյն դիցաբանութիւններու համեմատութեան : 5—266 էջերու վրայ կը փռուի յոյն դիցաբանութեան պատմութիւնը՝ տիեզերածնունդէն սկսած :

Բարթիքեան իր ներկայ երկով շնորհաւորելի է · անոր պատմելու սահուն ոճը, հաճելի ու կենդանի նկարագրութիւնները հրապուրիչ կը դարձնեն գործիս ընթերցումը · յաճախակի պատկերներ՝ դասական ու հին արձաններէ կամ նկարներէ, որոնք յոյն դիցաբանութեան կը հային, կը շեշտեն այդ հրապոյրը : Ընթերցողը կը զգայ թէ աշխատանք չէ խնայուած այդ տեսակէտէ : Մենք վստահ ենք, որ հեղինակին ներկայ գեղեցիկ երկը սիրալիր ընդունելութիւն պիտի գտնէ մանաւանդ հայ երիտասարդութեան կողմէ, որուն դաստիարակութեան կ՚ուզէ նուիրել զայն : Յոյն դիցաբանութեան կրթիչ ու մարզիչ ազդակը հելլէն ժողովուրդի դասական պատմութեան մէջ փայլուն արտայայտուած է, եւ մեր մաղթանքն է, որ Բարթիքեանի ներկայ աշխատութեամբ հայ երիտասարդութիւնն ալ նոր գրգիռ մ՚ունենայ ոգեւորուելու գաղափարական գեղեցկութենէ եւ գիտակցելու անձնական կորովի :

Կ՚ուզէինք փակել մեր այս գնահատականը կարեւոր մէկ ճշդութեամբ : Ներածութեան մէջ հեղինակը յոյն դիցաբանութեան եւ անոր բարոյական արժէքի մասին խօսելով՝ չի վարանիր հաստատել թէ «Դելփիքի, Ելեւսիս(ի)[1] եւ այլ կեդրոններու կրօնական իմաստութիւնները», որոնք անկէ սնած են, «պայծառ աստղը եղան՝ Բեթղեհէմի, աննղարար կաթը՝ մսուրի մէջ պառկող մանկան, առաջնորդը՝ «երեսուն տարի անապատի մէջ մնացող[2]» Նազովրեցիին... դասատուն՝ «սիրեցէք զմիմեանս» ուսուցանող բարոյախօսին եւ վերջապէս, «Տէր անցցէ յինէ(ն)[1] զգաւաթս այս[3]» աղաղակող քրտնաթոր եւ «վասն փրկութեան մարդկանց» մեռնող եւ «երրորդ օրը յարութիւն առնող» Յիսուս Քրիստոսին՝ կատարելագործեալ եւ սրբագրեալ ձեւով քարոզած տիպար մաքրութեան, բարութեան,

---

[16] Դիւան Հայոց պատմութեան, Ժ ·, 502 :

[17] Գետարգել Ս · Նշան եկեղեցին է մին յեօթն եկեղեցեաց Ներքին Վարագի · Հմմտ · Սարգիսեան, անդ, 257 · Ծէրենց, անդ, 60 :

[1] Փակագծեալները կ՚աւելցնենք :

[2] Անտարակոյս պիտի ըլլայ «Քառասուն օր», Մատթ · Դ · 1, 2 · յայնժամ վարեցաւ Յիսուս յանապատ ի Հոգւոյն՝ փորձել ի սատանայէ · եւ պահեալ զքառասուն տիւ եւ զքառասուն գիշեր, ապա քաղցեաւ :

[3] Խօսքս իր քերականական սխալով (հր · դիմաւոր բայ եւ հայց · տէր բայի) եւ աշխարհաբար «գաւաթ» բառով՝ շատ անյարմար է : Բաղձալի էր որ հեղինակը ստուգէր տեղիքս · Մատթ · ԻԶ ·, 39 · Հայր իմ, եթէ հնար է, անցցէ բաժակս այս յինէն : Կամ Ղուկ · ԻԲ ·, 42 · Հայր, եթէ կամիս, անցո զբաժակս զայս յինէն :

© National Library of Armenia